

УДК 377.111.3

БЛАГУН Наталія Михайлівна,

доктор педагогічних наук, доцент
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: n.blahun@gmail.com

СИНЕРГЕТИЧНА ЄДНІСТЬ СЕРЕДОВИЩА ЯК АТРИБУТ СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Розглянуто проблеми координації впливів зовнішнього та внутрішнього середовища на учнів загальноосвітнього навчального закладу. Проаналізовано головні джерела виховних впливів на особистість учня. Доведено, що взаємодія школи і середовища передбачає спільне розв'язання проблеми виховання підростаючого покоління. Окреслено основні аспекти соціалізації навчання і виховання, а також управління цим процесом.

Ключові слова: виховання; соціальне середовище; синергетична єдність; соціально-функціональне управління; загальноосвітній навчальний заклад.

Постановка проблеми. Загальноосвітній навчальний заклад і його колектив має потужні психолого-педагогічні можливості виховання підростаючого покоління. Однак він не є єдиним і достатнім чинником виховного впливу на учнів.

Метою статті постає координація різних впливів на учнів – як школи, так і за її межами, яка потребує управління. Широкий соціальний простір виховання учнів має бути задіяним й ефективно використовуватися. Для цього необхідна взаємодія навчально-виховного колективу ЗНЗ з його оточенням.

Викладення основного матеріалу. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури дозволяє виокремити такі складові взаємодії навчально-виховного колективу ЗНЗ з його оточенням, як: *виховання, соціальне середовище, взаємодія, управління взаємодією, педагогіка середовища*. З-поміж них ключовим поняттям є «виховання» як процес формування особистості у взаємодії зовнішніх впливів та активністю самої особистості, її самовихованням. Зовнішній вплив і активність особистості можуть бути упорядкованими чи стихійними. Провідну роль у процесі виховання відіграють *цілеспрямовані впливи*, які активізують громадсько-політичну, трудову, пізнавальну і будь-яку іншу позитивно мотивовану і спрямовану активність особистості.

Головними джерелами виховних впливів на особистість учня є школа і середовище, що її оточує, зокрема: сім'я учнів, підприємства промисловості, сільського господарства, будівництва, мешканці мікрорайону, позашкільні виховні та культурно-просвітницькі заклади, дитячі дошкільні заклади, громадські організації, підприємства, служби побуту тощо. *Соціальне середовище – це людське і предметне оточення школи*, багаточисельні та різноманітні джерела різних впливів на її навчально-виховний колектив; це середовище, в якому відбувається позашкільна діяльність, формуються стосунки у спілкуванні учнів. Соціальне середовище вивчають різні науки: демографія, соціологія, педагогіка, психологія, аксіологія тощо. *Педагогіка розглядає виховний потенціал середовища, шляхи його використання, інтеграцію цих потенціалів.*

Взаємодія школи і середовища передбачає спільне розв'язання проблем виховання підростаючого покоління. Як активні суб'єкти виховання особистості кожен із них впливає на підвищення виховного потенціалу іншого. Ефективне розв'язання виховних завдань можливе за умови управління цим процесом. Таке управління – це цілеспрямована координація впливу школи і соціального середовища задля формування особистості людини. Воно передбачає узгодженість дій всіх позитивних джерел впливу, централізоване керівництво, взаємодією соціального середовища і ЗНЗ. *Педагогіка середовища розглядає, по-перше, теорію та методику взаємодії ЗНЗ з іншими його можливостями; по-друге, потребує свідомого насичення, збагачення виховних потенціалів соціального середовища в ім'я всебічного розвитку особистості учня. Суспільне середовище – це не тільки джерело*

впливу на особистість. Учень сам є активним учасником удосконалення соціального середовища. Лише за умов взаємодії, виховні потенціали оптимально забезпечують розвиток особистості учня. Успішно розв'язувати завдання всебічного розвитку своїх вихованців ЗНЗ може лише спільно з їхніми сім'ями, трудовими колективами, громадськістю [1, с. 11].

С.Т. Шацький окреслив три точки зору на розв'язання проблеми взаємодії навчального закладу з навколишнім середовищем. Перша із них полягає у припущенні, що школа у своїй діяльності не потребує середовища; вона виконує свою специфічну справу – навчання дітей. Друга – полягає в тому, що школа зацікавлена середовищем і цим може оживити свою роботу. Третя полягає в тому, що школа взаємодіє з навколишнім середовищем, яке є активним чинником виховання особистості. ЗНЗ спільно з середовищем – це ті центри, які організують життя дітей. *Соціологічний аспект* проблеми взаємодії школи з навколишнім середовищем С.Т. Шацький зі своїми колегами вивчав у соціально-економічних умовах селищ, де працювали дослідні станції. Однак сама ідея та організаційно-педагогічні основи цього експерименту можуть бути використані й у сучасних умовах з урахуванням модернізації та науково-технічного прогресу, розвитку суспільства, докорінних змін пріоритетів людських цінностей. «Головними чинниками виховання ми повинні вважати ті засоби, якими користується навколишнє середовище, – писав С.Т. Шацький.

Приєднуючи сюди свідомо працюючого педагога і організацію дитячого середовища, ми отримуємо більш складну постановку завдання, ніж раніше, коли єдиним чинником виховання ми вважали школу і єдиним засобом – безпосередній вплив педагога на дітей. *Від індивідуальної педагогіки ми переходимо до соціальної*». Термін «педагогіка середовища» С.Т. Шацький вживав неоднозначно. Його концепція педагогіки середовища передбачає: 1) організацію виховного процесу в школі з урахуванням впливів на колектив навколишнього середовища; 2) активну участь шкільного колективу в удосконаленні можливостей навколишнього середовища; 3) всемірне використання виховних можливостей навколишнього середовища; 4) виконання школою – на засадах використання цих можливостей – ролі основного організатора дитячого життя як у школі, так і за її межами.

Педагогіка середовища тісно пов'язана з навчанням і вихованням, які здійснюються школою. Зокрема, необхідно вивчати вплив середовища на ідейно-моральні орієнтири учнів, на формування їх життєвих планів, на стиль спілкування. Водночас педагогіка середовища передбачає стійкі зв'язки школи з сім'ями, мікрорайоном, громадськістю, угрупованнями неформального спілкування. На думку А.В. Луначарського, у системі цих взаємодіючих сил наука покликана розкрити визначальні причини, тобто визначити, яка із них є провідною у взаємодії. «Тільки за цих умов можливо правильно зрозуміти джерело розвитку, оцінити його рушійні сили, правильно уявити основну лінію розвитку» [2, с. 194].

Взаємовплив колективу вихованців і соціального середовища А.С. Макаренко розглядав як педагогічно доцільне «вікно у світ». Він усвідомлював, що стихійний вплив середовища може бути шкідливим (розхлябаність у праці, погана організація праці тощо). Тому, на його переконання, зв'язок школи з життям має бути регульованим вихователями [3, с. 50]. Педагогіка середовища з'явилася в нових соціально-історичних умовах, зумовлених кардинальними змінами в житті суспільства. На кожному етапі його розвитку відкриваються нові можливості розв'язання соціально-педагогічних проблем та шляхів їх реалізації. Виховні функції суспільства полягають у передачі накопиченого досвіду підростаючому поколінню з метою формування сучасної молоді людини – ідейно загартованої, тривкої до негативних суспільних явищ. З огляду на це педагогіка середовища нині – активна громадсько-корисна діяльність учнів за межами школи, у житловому районі, навчально-виробничому комбінаті, майстерні тощо.

Отже в цілому педагогічна доцільність взаємодії навчально-виховного колективу і соціального середовища полягає в тому, щоб вдосконалювати як саме середовище, так і навчально-виховний процес, максимально забезпечуючи розвиток особистості, підготовку її до життя і праці. «Організоване середовище, – пише Л.І. Новікова, – це в першу чергу ті соціальні інститути, на які тією чи іншою мірою покладено виховні функції по відношенню

до підростаючого покоління» [4, с. 16]. Здобутком автора в теоретичному і практичному плані є те, що вона класифікувала складові виховного середовища, а саме: сім'я, трудові колективи дорослих, «вулиця», предметне середовище, аудіовізуальне середовище. Розглянемо лише ті складові соціального середовища, які у попередньому контексті «пройшли осторонь» як чинники виховання підростаючого покоління.

Слід зазначити, що окрім цілеспрямованих впливів на виховання учнів діють також ніким не заплановані чинники, зокрема «вулиця» і аудіовізуальне середовище. На дітей впливають люди, з якими вони випадково зустрілися на вулиці; розмови, які вони чують у транспорті, у черзі, в натовпі; вуличні сцени, свідками яких вони стають; дворові компанії однолітків, до справ яких вони можуть бути долучені тощо. Тому цілком природно постає питання як відноситися до впливу «вулиці» на школярів, чи можна керувати цим впливом, чи принаймі коректувати його? Існують дві протилежні точки зору. Одні вважають, що потрібно ізолювати дітей від неорганізованого середовища, інші – виступають в захист вулиці. «Вулиця – це наше життя і життя наших дітей. Вона відображає стан, рівень сімейного і громадського виховання. Вона потрібна дітям» [4, с. 37]. «Вулиця моделює людські стосунки і ситуації зовсім не ігрові, а взаправдашні» [там само]. У зв'язку з цим впливом вулиці на підлітків слід керувати, тому що вона є об'єктивним чинником впливу на виховання дитини будь-якого віку. Така реальність зумовлює необхідність педагогізації середовища і цим самим до мінімуму зводить її негативний вплив на виховання школярів.

Сфера організованого дозвілля – це позашкільні заклади, дитячі клуби за місцем проживання, обладнані майданчики у дворах і парках. Все це служитиме базою для задоволення їх індивідуальних інтересів. Предметно-естетичне середовище є загальним культурним фоном життя шкільного учнівського колективу, чинником їх соціального та індивідуального розвитку. Його потенціал слід використовувати в навчально-виховному процесі школи – на уроках, виховних годинах тощо. Це шлях до індивідуалізації, персоніфікації, персоналізації навчання і виховання учнів. Вагомий вклад у розв'язок цієї проблеми вніс В. О. Сухомлинський. Він писав: «Усе, що оточує дитину, ми використовуємо для її фізичного, розумового, морального та естетичного виховання» [5, с. 89]. «Мистецтво виховання полягає в тому, щоб виховували не тільки людські відносини, не тільки приклад і слово старших, не тільки традиції, що дбайливо зберігаються в колективі, а й речі – матеріальні і духовні цінності» [там само]. Проблема взаємовпливу внутрішньошкільного і навколишнього середовища на формування *соціально-функціонального управління ЗНЗ і соціально спрямованої особистості* його випускників досліджується прогресивними українськими педагогами – вченими в галузі управління освітою і загальноосвітнім навчальним закладом.

Так І.Г. Осадчий у монографії «Спрямований розвиток освітніх систем: теорія, технологія, практика» (2013 р.) пише: «Сільська школа завжди паралельно з основною, освітньою функцією виконувала надзвичайно важливі соціально-культурні та державотворчі функції. Останніми роками така тенденція посилилась і сільська школа стала монополістом у цих сферах. Тому і не дивно, що більшість сільських жителів наявність школи в селі розцінює як факт присутності держави і проявів її соціальної турботи в конкретному населеному пункті» [6, с. 137]. На переконання автора, школа інтенсивно виконує функцію збереження сільського устрою життя, сільської культури як фундаментального пласту національної культури українського народу. Наслідуючи позитивний досвід О. А. Захаренка, сільські школи виконують роль епіцентру розвитку сільського соціуму та його духовного життя. Результати опитування сільської громадськості свідчать про негативне ставлення до можливого реформування сільських шкіл шляхом їх закриття або реорганізації і виявилися несподіваними для міських «аналітиків», які розглядають сільську школу лише як освітню установу, а не як культурно-просвітницький центр спільноти села.

Соціальне життя села в основному визначається станом економіки території, яка через специфіку інформаційних і транспортних комунікацій тяжіє до замкнутості і автономності. За цих умов фізична праця школярів на присадибних ділянках переважає над іншими,

зокрема інтелектуально-дослідною, культурно-просвітницькою тощо. «Саме тому проблему сільської освіти треба формулювати так: які моделі закладів та систем освіти доцільно обрати, щоб, вклавши у них кошти, матеріальні та людські ресурси, отримати освіту – доступну і для сільської дитини, якісну та ефективну?» [6, с. 139]. У своєму теоретико-прикладному дослідженні проблеми автор дає відповідь на поставлене питання: такою ефективною системою є освітні округи, які забезпечують якість освіти учнів у межах Державного Стандарту ЗСО та понад ним, інтелектуальні, моральні, культурно-просвітницькі, трудові навички та вміння учнів.

Нині актуальним аспектом науки і практики є *формування культурного середовища ЗНЗ*. «На думку дослідників у галузі культурології освіти, зміни у базових цінностях суспільства змушують педагогів усвідомлювати нові культурні цінності і в освіті. Саме вони можуть стати основою перетворень у культурно-освітньому просторі» [7, с. 32]. Це означає, що культурологічна складова має бути притаманною всім елементам управління ЗНЗ – від його філософської, моральної платформи до організаційної, технологічної.

Світовий досвід свідчить, що культурологічний вимір життєдіяльності школи означає, що його основою виступає культура взаємодії всіх її суб'єктів, їх гуманістична позиція. У цьому плані основним завданням управління ЗНЗ є створення оптимальних умов для психолого-педагогічної підтримки самовизначення, культурної самоідентифікації та самореалізації вихованців, тобто створення сприятливого культурного середовища. «Культурне середовище ЗНЗ ми розглядаємо як багатомірне явище, яке включає систему елементів людського та предметного оточення, умов (інформаційно-освітніх, технологічних, педагогічних, матеріально-технічних, знаково-символічних), що впливають на культурний розвиток суб'єктів освітнього закладу і зазнають змін у результаті їх культуротворчої діяльності» – пише В.С. Болгаріна [7, с. 32].

Дослідження, здійснене автором, свідчить, що у значної частини учнів ЗНЗ (понад 47%) не сформовані стійкі потреби у засвоєнні культурних норм спілкування, дотримання традицій, уміння жити за гуманними законами краси і духовності. Спостерігається тенденція надання переваг прагматичному, споживацькому способу життя, його економічному виміру. За цих умов слід знаходити розумний баланс у ціннісних орієнтаціях – на *особистість духовну чи так звану економічну, прагматичну*. У сучасних умовах, на жаль, спостерігається занепад соціокультурної інфраструктури як у великих містах, так і в регіонах, особливо у сільській місцевості. З цим пов'язана ще одна особливість управління розвитком культурного середовища ЗНЗ – необхідність відновлення і налагодження діяльності бібліотек, художньо-естетичних закладів тощо. Зазнає змін і характер взаємодії особистості з середовищем в умовах *становлення громадянського суспільства, подальшої демократизації суспільного життя*. Гостро постає проблема перебудови практики взаємодії між педагогами та учнями, співіснування їх субкультур. Конфлікти, які виникають на цьому ґрунті, мають долатися у площині культурної взаємодії. Цю особливість слід враховувати у реалізації стратегії та тактики управління навчально-виховним закладом.

Обов'язковою умовою успіху в розбудові культурного середовища ЗНЗ є залучення учнів, учителів та батьків, громадськості як активних суб'єктів культуротворення на засадах взаємодії та внутрішньої позитивної мотивації. Посилення інтеграційних процесів у суспільстві актуалізує проблему взаємин між *особою і колективом*, яка на соціологічно-філософському рівні розглядалася В.О. Сухомлинським.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить, що взаємостосунки між особистістю і суспільством викликали глибокий інтерес у представників філософії, педагогіки, психології, які по-різному підходили до співвідношення між *суспільним і особистим*, розглядаючи його в залежності від економічного розвитку суспільства і пануючої ідеології в ту чи іншу формацію. Сучасними вченими і практичними працівниками ЗНЗ досліджуються актуальні проблеми виховання сучасної учнівської молоді у напрямку її *соціалізації*. З-поміж них чільне місце посідає монографічне дослідження В.М. Гнатюка «Управління системою національного виховання учнів» (2001 р.). У вступі монографії актуалізуються духовне відродження нації, новотворчі соціально-економічні процеси в Україні, зміна виховних цілей і завдань. На перший план поставлено гуманістичні ідеї,

національні ідеали, традиції, звичаї українського народу, які покликані формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації учнів. На думку дослідника: «Чільне місце у духовному розвитку учнів посідає формування ідеалу українця як *громадянина, патріота, гуманіста*, який усвідомлює себе частиною нації, шанує закони і традиції України, наділений почуттям національної гордості та відповідальності за долю своєї Батьківщини» [8, с. 9].

Освіта і суспільство знаходяться у безперервному взаємовпливі. Суспільство виступає соціальним замовником на майбутнього громадянина: яким він має бути, щоб суспільство розвивалося, рухалося вперед, а не деградувало чи застигло у своєму розвитку. До того ж соціальне замовлення має бути реальним, виваженим, враховувати політичний і соціально-економічний курс країни, особистісні потреби, інтереси, здібності української молоді. Тому стратегічними завданнями національного виховання учнів є:

- науково-педагогічне забезпечення єдності духовного, інтелектуального, фізичного, психічного та соціального розвитку особистості;
- докорінне піднесення в освіті значущості світоглядних знань і вмінь як основи єдності виховання і навчання;
- творення індивідуального «Я» в його духовній автономності і суверенності;
- утвердження у виховній роботі пріоритету національно-специфічного в універсалиях культури, котрі спричиняють необхідність розбудови етнічної самостійності, неодмінність шанування загальнолюдських цінностей; спрямування культури на зміст, мотивацію та критерії вихованості людини.

В умовах національного відродження України, розбудови її державності на першому плані є формування нової ідеології, яка б служила інтересам українського етносу, всього народу України. На думку автора, консолідуючою ідеєю має бути утвердження і захист суспільних порядків та їх зміцнення; захист національних, державних інтересів від зовнішнього і внутрішнього тиску; прогнозування поступу суспільства у майбутнє, реалізація інтересів і прагнень особистості, нації, суспільства, держави [8, с. 13].

Українська національна система виховання учнів розглядається автором як історично обумовлена, створена на українознавчій основі система взаємодії чітко виражених наступних субсистем:

- інтеграція національних ідей, традицій, звичаїв та інших складових виховання підрастаючих поколінь;
- створення кодексу цінностей особистості, який відповідає головному завданню – виховання громадянина Української держави;
- визначення мети, ідеалу, змісту, методів, засобів і форм національного виховання учнів, врахування його фундаментальних принципів, створення відповідної системи управління цим процесом;
- формування екологічної та естетичної культури учнів, фізичне вдосконалення та розвиток потреби кожного учня у здоровому способі життя [8, с. 14].

Важливою нині для розвитку системи освітан є проблема щодо *людини майбутнього*: якою вона є, та якою має бути? На це запитання відповідає відомий філософ І.Т. Фролов («Раздумья о будущем», 1987 р). На його думку, це людина зі сформованим науковим світоглядом, яка сумлінно ставиться до праці як основної сфери реалізації здібностей і талантів, творчо відноситься до своєї діяльності, з високим освітнім рівнем та рівнем загальнокультурного розвитку. Вона володіє позитивними соціально-моральними і психологічними якостями, способами життя, дисциплінована, самодисциплінована, чесна, скромна. Їй притаманні риси колективізму, громадянськості, доброти, принциповості, сміливості, готовності до боротьби та самопожертви заради спільної справи [9, с. 13].

Про перспективу науково-технічного прогресу, співробітництва людини і машини, висловився на сторінках «Раздумья о будущем», психолог, академік В.П. Зінченко. Він застерігає, що розвиток техніки – не самоціль, а засіб розвитку людства. Тому ототожнювати їх ризиковано. «Тим більше, що сучасне суспільство все більше і більше виробляє та експлуатує знання, а не просто *переробляє енергію і первинний матеріал*» [9, с. 107]. У США та Японії все частіше говорять про *інтелектуальний потенціал як капітал*, що має не менше значення, ніж виробництво енергії та матеріальних благ. Тому слід розглядати розвиток

науки, техніки і культури суспільства в цілому. При цьому потрібно перш за все назвати *гуманізацію техніки і технології*, тобто оптимізацію предметного змісту, знаряддя, умови і процеси праці, підвищення привабливості та задоволення людини працею. У цьому закладено величезні резерви підвищення продуктивності праці та поліпшення якості продукції.

Виявленням цих резервів займається *ергономіка*, тобто оптимізацією функціонування системи «людина-машина». Ергономічне забезпечення створення і експлуатації техніки, обладнання сприяє підвищенню ефективності їх функціонування на 20%, скоротити час на підготовку спеціаліста на 20-30%, зменшити кількість аварій і катастроф на виробництві та транспорті у 2–3 рази. Виходить, за словами давньогрецького філософа Протагора, «людина – міра всіх речей». Дійсно, людина має бути професіоналом, творчо володіти своїм предметом. Але при цьому й необхідне цілісне бачення світу. Лише це робить її людиною культурною, і велику роль у формуванні *культурної людини майбутнього* покликана надати вища школа. Тільки знання основ науки, її історії, поняття про науку як цілісного організму можуть зробити людину «універсальним вершителем проблем». Резюме автора таке: «Оволодіти фундаментальними знаннями про людину і її діяльність. Вийти за межі вузькотехнічного розуміння трудового процесу, увійти в сферу психології, свідомості та особистості індивіда, в сферу мотивів, відношень, інтересів, емоцій, установок» [9, с. 111].

Роздуми про будь-які аспекти людського життя у майбутньому безпосередньо торкаються педагогів, які формують його будівників. Тому цілком логічно вчені пов'язують його з інформаційною революцією, зумовленою широким використанням електронно-обчислюваних машин. У дискусії з цього приводу брав участь математик, академік М.М. Мойсєєв [9, с. 73]. На його думку, впровадження комп'ютерної техніки в життя людини ставить перед нею певні вимоги, зокрема до вміння точно формулювати думки.

Це, природно, впливає на характер людини в цілому. Наявність ЕОМ звільнює мозок людини від рутинної роботи щодо обробки та пошуку інформації, що в багато разів примножує його творчі здібності. Водночас з терміном «персональний комп'ютер» все частіше вживається слово «телематика» – об'єднання ЕОМ, телебачення та різнорідних засобів передачі інформації. «Основне завдання телематики – масове розповсюдження інформації, забезпечення доступності знань чи, якщо хочете, їх демократизація для всіх землян. Телематика є потужним засобом ліквідації розриву у знаннях, технологіях, вона служить незамінним засобом вироблення загальних поглядів людей у різних країнах і на різних континентах на той чи інший предмет, що так необхідно в епоху глобальних проблем» [9, с. 74].

Високі темпи розвитку виробництва, науки, суспільного життя визвали такий потік інформації, що він перевершив біологічні можливості людини. Людина просто фізично не спроможна простежити у ній багаточисельні та заплутані зв'язки, щоб правильно оцінити ситуацію і прийняти правильне рішення. Машина у багато разів примножила її здібності, вона дає їй можливість передбачити результати своїх дій, порівняти варіанти і вибрати ті із них, які найкращим чином відповідають поставленій меті [9, с. 84].

Висновки. Отже, розкриття прогнозів розвитку окремих наук видатними ученими у різних галузях соціального життя націлює педагогічні колективи загальноосвітніх навчальних закладів на *соціалізацію* змісту, принципів і технологій навчання з орієнтацією на досягнення сучасних наук, вироблення умінь і навичок учнів щодо їх використання у навчальній та практичній діяльності.

Одним із важливих аспектів соціалізації навчання і виховання підростаючого покоління, управління цим процесом є формування *самодіяльності, самостійності та самоуправління учнів*. *Самодіяльність* – це діяльність за власною ініціативою, засіб самовираження, самореалізації. При цьому учень керує сам собою, а це ознака самоуправління. Важливою ознакою самостійності є цільова установка. Визначення мети – процес не одномірний, а комплексний. Важливо чітко уявити, що саме задумано, терміни виконання, форми і засоби досягнення мети. Самодіяльність передбачає творчість, тобто створення нового, оригінального, соціально значущого відповідно до вимог об'єктивних закономірностей [10, с. 9–11].

Самостійність визначається як незалежність, свобода від зовнішніх впливів, примусів. Коли йдеться про самостійність людини, то слід враховувати, чи вона здатна розраховувати на власні сили, особисту думку, чи може діяти за власною ініціативою, чи вміє об'єктивно оцінити себе [10, с. 68]. Відповідальність неможлива без адекватної самооцінки. Адже нерідко безвідповідальність – це наслідок елементарного незнання себе, своїх можливостей. Йдеться про те, що людина має оцінити свої життєві ресурси: здоров'я, фізичні сили, врівноваженість, компетентність тощо [там само]. Учнів цьому мистецтву треба навчати.

Самоуправління не можна «дати», не можна «взяти», не можна «ввести». Його доводиться роками виробляти і відпрацьовувати. Можна визначити дві найважливіші функції самоуправління у різних шкільних колективах і організаціях. Перша – це забезпечення нормальної роботи всіх колективів у школі, оптимальне рішення сьогоденних і повсякденних завдань з урахуванням інтересів учнів. Друга функція – це підготовка до майбутнього виконання обов'язків щодо участі в керівництві державними і громадськими справами, набуття кожним знань, умінь та навичок управлінської діяльності [4, с. 97]. При цьому структура самоуправління має бути такою, щоб вона не тільки «працювала» на вирішення поточних справ, але й на перспективу.

Щоб ефективно керувати шкільним колективом, треба бути компетентним, тобто володіти необхідними знаннями та вміннями, зокрема про закономірності та особливості процесу управління, його функції та етапи, обов'язки органів самоуправління, закономірності спілкування, самооцінка і рівень домагань. Окрім цього необхідно володіти технікою дискусії, вмінням раціонально планувати роботу, розподіляти доручення, аналізувати результати своєї діяльності. Самоуправлінню учнів ЗНЗ необхідно навчати, систематично і послідовно, долучаючи їх до розв'язання актуальних проблем навчально-виховної роботи. Розглянуті вище навчально-виховні можливості внутрішньошкільного та навколишнього середовищ дають підстави для висновку, що це важливі складові формування та розвитку інтелектуальної, соціально-нормативної та естетичної культури учнів. Завдання педагогічних колективів та їх керівників полягають у тому, щоб навчити учнів бачити позитивні та негативні сторони середовища, адекватно до них відноситися, відчувати свою належність до нього і відповідальність за нього; відчувати потребу в удосконаленні середовища відповідно до законів гуманності та краси; сприяти його перетворенню в середовище, що об'єднує формальні та неформальні колективи.

Список використаної літератури

1. Вульфів Б.З. Школа и социальная среда: взаимодействие / Б.З. Вульфів, В.Д. Семенов. – М.: Знание, 1981. – №12. – 93 с. – Серія «Педагогіка и психологія»
2. Луначарский А.В. О воспитании и образовании / А.В. Луначарский [Сост.: Э.Д. Днепров, К.С. Еринова, Ф.С. Озерская]. – М.: Педагогіка, 1976. – 640 с.
3. Макаренко А.С. Собр. соч. в семи тт. – Изд. 2-е. – Т. 2 / А.С. Макаренко. – М.: изд. АПН РСФСР 1957. – 526 с.
4. Новикова Л.И. Школа и среда / Л.И. Новикова. – М.: Знание, 1985. – №8. – 79 с. – Серія «Педагогіка и психологія».
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. – Т. 4 / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – 640 с.
6. Осадчий І.Г. Спрямований розвиток освітніх систем: теорія, технологія, практика: Монографія / І.Г. Осадчий. – К.: Інформавтор. – 2013. – 436 с.
7. Болгаріна В.С. Розвиток культурного середовища в системі стратегічного управління освітніми закладами / В.С. Болгаріна // Стратегії управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства: Зб. наук праць / Ін-т педагогіки АПН України; за ред. Р.П. Вдовиченко, Л.М. Калініної. – К.; Миколаїв: Іліон, 2008. – Вип.1. – 400 с.
8. Гнатюк В.М. Управління системою національного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: Монографія. / В.М. Гнатюк. – К.: Сталь, 2001. – 300 с.
9. Раздумья о будущем: Диалоги в преддверии третьего тысячелетия. Журналистка Н. Стрельцова ведет беседы с известными учеными и полит. деятелями. – М.: Политиздат, 1987. – 175 с.
10. Иванов В.Д. Самодетельность, самостоятельность, самоуправление: или несколько историй из жизни школьников с вопросами, письмами, монологами и документами: Книга для старшеклассников / В.Д. Иванов. – М.: Просвещение, 1991. – 127 с.

References

1. Vul'fov, B.Z., Semenov, V.D. (1981). *School and social environment: interaction*. Moskva: Znanye (in Russ.).
2. Lunacharskiy, A.V. (1976). *About upbringing and education*. Moskva: Pedagogika (in Russ.).
3. Makarenko, A.S. (1957). Volume 2, *Collected essays in 7 volumes*. Moskva, 50-54.
4. Novikova, L.I. (1985). *School and environment*. Moskva: Znanye (in Russ.).
5. Sukhomlynskiy, V.O. (1977). Volume 4, *Selected works in 5 volumes*. Kyiv: Radianska shkola (in Ukr.).
6. Osadchyi, I.H. (2013). *Directed development of educational systems: theory, technology, practice: Monograph*. Kyiv: Informavtodor (in Ukr.).
7. Bolharina, V.S. (2008). The development of the cultural environment in the strategic management of educational institutions. In R.P. Vdovychenko, L.M. Kalinina (Ed.), *Stratehiyi upravlinnya zakladamy osvity v umovakh formuvannya informatsynoho suspil'stva (Strategies for educational institutions in the emerging information society)* (vol. 1, p. 31-37). Mykolayiv: Ilion (in Ukr.).
8. Hnatyuk, V.M. (2001). *The system of national education pupils of secondary schools: Monograph*. Kyiv: Stal' (in Ukr.).
9. Streltsova, N.I. (1987). *Thinking About the Future: Dialogues on the eve of the third millennium: Journalist N.Streltsova conducts interviews with prominent scientists and politicians*. Moskva: Politizdat (in Russ.).
10. Ivanov, V.D. (1991). *Initiative, autonomy, self-government: or more stories from students life with questions, letters, monologues and documents: a book for secondary school students*. Moskva: Prosveschenie (in Russ.).

BLAHUN Nataliia,

Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor
 Vasyl Stefanyk Precarpathian University
 e-mail: n.blahun@gmail.com

SYNERGISTIC UNITY OF ENVIRONMENT AS AN ATTRIBUTE SOCIO-FUNCTIONAL MANAGEMENT OF SECONDARY SCHOOLS

Abstract. *Introduction. A comprehensive educational institution and its staff have powerful psychological and educational possibilities for upbringing of the younger generation. However, it is not the only and sufficient factor of educational influence on students.*

Purpose. In the process of upbringing of the younger generation, it is important to coordinate the various influences on students - both school and beyond, that requires management. This requires the cooperation of the educational staff of CEI with its surroundings. The environment of CEI are first of all people who should realize what cooperation is to participate in it consciously, deliberately and competently.

Results. The main sources of educational influences on the individual student is school and social environment. Interaction between the school and the environment provides common educational problem solving of the younger generation. Environmental pedagogics is closely related to school's upbringing and education. In particular, it is necessary to study the impact of environment on ideological and moral guidance of students to form their life plans, the style of communication. The whole pedagogical appropriateness of interaction between educational staff and social environment is to improve both the environment and educational process, maximizing personal development, preparation for life and work. In spite of targeting upbringing influence on students there are also random factors, including "street" and the audio-visual media. Ukrainian national system of education of students regarded by the author as historically conditioned, created through interaction on the Ukrainian distinct subsystems.

Conclusion. One of the important aspects of socialization training and education of the younger generation and management of this process is the formation of initiative, independent and self-government students. To manage a school staff effectively, one must be competent to wit the necessary knowledge and skills, including the patterns and characteristics of the management of its functions and stages responsibilities of government, patterns of communication, self-esteem and level of aspiration. The task of educational staff and their leaders is to teach students to see the positive and negative aspects of the environment, adequately treat it, feel belonging to it and responsibility for it; feel the need to improve the environment in accordance with the laws of humanity and beauty; contribute to its transformation into an environment that combines formal and informal groups.

Key words: *education; social environment; synergetic unity; socio-functional management of comprehensive; educational institution.*

Одержано редакцією 18.08.2016
 Прийнято до публікації 25.08.2016